

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

В. В. Мяленко, м. Київ

Наведено результати якісного і кількісного дослідження психологічних особливостей ставлення українців до внутрішньо переміщених осіб та причин такого ставлення. За допомогою якісного аналізу медіаконтенту виокремлено п'ять типів ставлення українців до внутрішньо переміщених осіб: як до біженців, переселенців, "ідейних", авантюристів та "халявщиків". Аналіз результатів кількісного дослідження дав змогу розкрити зв'язок між особливостями ставлення та різними психологічними станами респондентів. Так, особи, які вважають внутрішньо переміщених осіб біженцями, виявляють найвищий рівень толерантності, доброзичливості, адаптивності та стресостійкості. Ставлення до внутрішньо переміщених осіб як переселенців характерне для дещо тривожних респондентів, які тяжіють до надмірного контролю та вважають, що переселенці не зазнали серйозної загрози. Респонденти, які сприймають біженців переважно як "ідейних", переживають недовіру, агресію та фрустрацію, є дезадапованими та недобррозичливими. Респонденти, які вважають переважну більшість внутрішньо переміщених осіб авантюристами, доволі агресивні, вороже налаштовані, їм притаманна екстернальна позиція, вони не схильні до прийняття інших. Обстежувані, які оцінюють внутрішньо переміщених осіб як "халявщиків", характеризуються підвищеною тривожністю, ригідністю, ворожістю та егоїстичністю; вони відмовляються допомагати біженцям, оскільки, на їхню думку, це переважно аморальні люди. Зроблено висновок, що деструктивні психологічні особливості ставлення до внутрішньо переміщених осіб пов'язані насамперед зі складними емоційними станами, невідреагованими переживаннями та невідрефлексованим досвідом.

Ключові слова: ставлення, психологічні особливості ставлення, внутрішньо переміщені особи.

Проблема. Воєнні дії на сході України спровокували міграційні потоки як усередині країни, так і за її межі. Із проблемами прийняття, відреагування, різним сприйманням та оцінкою тих самих подій різними людьми, поділом на різні ідеологічні "табори" зіткнулися всі жителі країни. Особливості ставлення до внутрішньо переміщених осіб варіюють від активної участі в їхній долі до повного їх несприйняття та звинувачення в тому, що відбулося. Саме тому доволі актуальним запитом є психологічний аналіз складних емоційних станів сучасних українців та розроблення ефективних засобів допомоги.

У радянській психологічній науці особистість аналізували зазвичай як систему ставлень, а ставлення – як психічне утворення [1–3]. Ставлен-

ня – суб’єктивна сторона відображення особистістю дійсності, результат її взаємодії з навколишнім середовищем [5]. Зв’язок ставлення з різними компонентами психічної діяльності можна простежити в більшості наукових праць, присвячених цій проблемі [2; 4; 5].

Саме тому *метою нашого дослідження* є вияв зв’язку між особливостями ставлення респондентів до внутрішньо переміщених осіб та різними емоційними станами досліджуваних.

Емпіричне дослідження психологічних особливостей ставлення до внутрішньо переміщених осіб розгорталось в три етапи. Отже, *на першому етапі* за допомогою контент-аналізу ми проаналізували газетні та інтернет-видання за період з 15 березня по 15 квітня 2015 року, щоб виокремити основні типи ставлення українців до внутрішньо переміщених осіб. У результаті було вибудовано “типологію” ставлення до цих осіб:

1. *Біженці* у прямому розумінні слова – люди, які рятують своє життя, свою сім’ю; люди, у яких не залишилося іншого виходу, як шукати інше місце проживання і роботи через негативні обставини, що склалися. І таким людям треба допомагати.

2. *Переселенці*. На відміну від біженців, їм є де жити, реальної прямої загрози їхньому життю і житлу немає, але вони почувають себе дискомфортно в умовах потенційної небезпеки. Тому вони самостійно приймають рішення переселитися, найчастіше на якийсь час, поки не буде усунено небезпеку. Таких людей можна зрозуміти, особливо якщо вони виїжджають із справді “гарячих” частин України.

3. *“Ідейні”*. Це, наприклад, люди, які не можуть жити без Росії, хочуть померти саме в Росії. Або їхні ідейні супротивники, у яких алергія на все російське, на бойовиків і т. ін. Одні їдуть, відповідно, на російські території, інші переселяються в ті чи ті області України. Цих людей теж можна зрозуміти.

4. *Авантюристи*. Якщо обставини склалися таким чином, чому б не спробувати випробувати долю, не пошукати щастя, роботу, удачу в інших краях?

5. *Халявщики*. Вони почули, прочитали, дізналися, що держава або меценати готові допомогти біженцям і переселенцям з Донбасу, і починають шукати й продумувати лазівки, як би “зірвати” гріш й отримати із цього якусь користь для себе: грошову допомогу, житло в іншому регіоні – що завгодно, аби “халява”, “тому що з Дамбаса”.

Психологічний аналіз таких типів ставлення дав нам змогу сформулювати гіпотезу, що в основі різних типів ставлення, стереотипізування, переживання та проживання щодо внутрішньо переміщених осіб криються різні складні психоемоційні стани. Напевно, основою складних психоемоційних станів застрягання, витіснення,

неусвідомлення, проекування та заперечення є власні невідреаговані переживання та власний невідрефлексований досвід. Результат рефлексії щодо конативних та емоційних процесів, пов'язаних із контактуванням з внутрішньо переміщеними особами, є часто-густо перекрученим, мозаїчним та фрагментарним.

Відтак на основі психодіагностичної літератури ми виокремили індикатори, які відображають такі складні психоемоційні стани: стресостійкість, тривожність, депресивність, фрустрацію, агресивність, ригідність, адаптивність, дезадаптивність, інтернальність, екстернальність, альтруїзм, егоїзм, соціальну ізолюваність, прийняття інших, доброзичливість, ворожість. Ці індикатори було покладено в основу нашого питальника. Також до питальника увійшло 20 найбільш часто вживаних висловів та оціночних суджень, які ми виокремили з медіаконтенту за допомогою контент-аналізу. Відповідно до частин питальника респондентові пропонувалося уявити себе переселенцем з іншої частини України та відповісти на 10 запитань саме з цієї позиції. Таким чином ми намагалися “вловити” процеси *рефлексії* респондентів щодо формування та вияву ставлення до внутрішньо переміщених осіб.

Отже, питальник дослідження психологічних особливостей ставлення до внутрішньо переміщених осіб включав 101 твердження та паспортичку, яка констатувала вік, стать, сімейний статус, освіту, рід занять та місце проживання респондентів.

На другому етапі емпіричного дослідження психологічних особливостей ставлення українців до внутрішньо переміщених осіб нами було опитано 452 особи віком від 20 до 60 років, із них 219 осіб – чоловічої статі, 233 – жіночої. Опитування проводилося в м. Києві та Київській області, м. Івано-Франківську та Івано-Франківській області, м. Чернігові та Чернігівській області. Серед респондентів 247 проживало в місті, 77 – у селищі, 128 – у селі. Анкета складалася із 101 запитання. Вони відображали різні типи ставлення до внутрішньо переміщених осіб (які було потрібно проранжувати), а також давали змогу виявити рівень різних психоемоційних станів опитуваних.

Третій етап передбачав низку математичних та аналітичних процедур, які дали нам змогу визначити й детально проаналізувати психологічні особливості ставлення до внутрішньо переміщених осіб. Так, за допомогою методу кореляційних плеяд ми виокремили психоемоційні комплекси респондентів залежно від оцінки ними внутрішньо переміщених осіб як біженців, переселенців, “ідейних”, авантюристів або “халявщиків”. Статистичні методи обробки результатів дослідження базувалися на методі кореляційного аналізу та статистичній перевірці значущості емпіричних даних (обробка даних методами багатомірної статистики проводилася в статистичному пакеті SPSS 20).

Репрезентативність вибірки обґрунтовано статистичною вірогідністю результатів та дотриманням кількісного співвідношення обстежуваних однорідних груп.

Кореляційний аналіз результатів дослідження привернув нашу увагу до комплексу емоційних станів та когнітивних суджень, які відображають ставлення до внутрішньо переміщених осіб та їх диференціацію. Для подальшої деталізації та аналізу цього питання ми звернулися до методу кореляційних плеяд. Щоб підтвердити факт статистичної достовірності кореляційних зв'язків, ми застосували критерій Пірсона. У результаті було отримано кореляційну плеяду психоемоційного комплексу ставлення респондентів до внутрішньо переміщених осіб, яких вони визнають за *біженців* (рис. 1). Індикатори 1–4 утворили позитивний кореляційний зв'язок з індикатором “переселенці”, причому в індикатора 2 зафіксовано зв'язок на п'ятивідсотковому рівні значущості, натомість в індикаторів 1, 3, та 4 – на одинвідсотковому рівні.

Отже, респонденти, які вважають внутрішньо переміщених осіб біженцями, погоджуються з тим, що ці люди рятують власне життя і не мають іншого виходу, отож їм потрібно допомагати. Респонденти з толерантним, доброзичливим ставленням до внутрішньо переміщених осіб мають доволі високий рівень стресостійкості, виявляють конструктивну готовність до ризику, досить адаптивні, приймають інших такими, якими вони є, вважаючи їх загалом доброзичливими людьми. Індикатор “біженці” утворив від'ємний кореляційний зв'язок на п'ятивідсотковому рівні з індикатором 10 та від'ємні кореляційні зв'язки на одинвідсотковому рівні з індикаторами 5–9, 11–13.

Респонденти, які відмовилися визнати внутрішньо переміщених осіб за біженців, відчувають до них недовіру, вважають, що ті не дотримуються норм моралі й егоїстичні; відчувають до них ворожість або байдужість. Таке ставлення, беручи до уваги згадані психологічні характеристики, переживають дезадаптовані та фрустровані українці. На їхню думку, допомога зараз потрібна всім українцям, а не лише переселенцям.

Отже, толерантне, доброзичливе ставлення до внутрішньо переміщених осіб, готовність їм допомагати позитивно корелюють із стресостійкістю, адаптивністю, прийняттям інших та доброзичливістю. Конструктивній толерантності протистоять недовіра, егоїстична позиція, ворожість, дезадаптивність та фрустрація самої особи.

Розгляньмо відтак кореляційну плеяду психоемоційного комплексу ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до *переселенців* (рис. 2). Позиція-ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до людей, що не пережили реальної загрози, мають житло, але їм дискомфортно в умовах потенційної небезпеки, тобто як до переселенців, утворила позитивний кореляційний зв'язок на п'ятивідсотковому рівні з індикаторами 1 і 2 та

позитивний кореляційний зв'язок на одинвідсотковому рівні з індикаторами 3-5, 6 та 7. Така позиція-ставлення характерна для дещо тривожних респондентів, які тяжіють до надмірного контролю у власному житті, якоюсь мірою агресивних, переважно стресостійких. На їхню думку, переселенці повернуться до власної домівки як тільки зможуть. Від'ємний кореляційний зв'язок на п'ятивідсотковому рівні пов'яже індикатор "переселенці" та індикатори 13 і 14; водночас від'ємний кореляційний зв'язок на одинвідсотковому рівні – індикатор "переселенці" та індикатори 8–12.

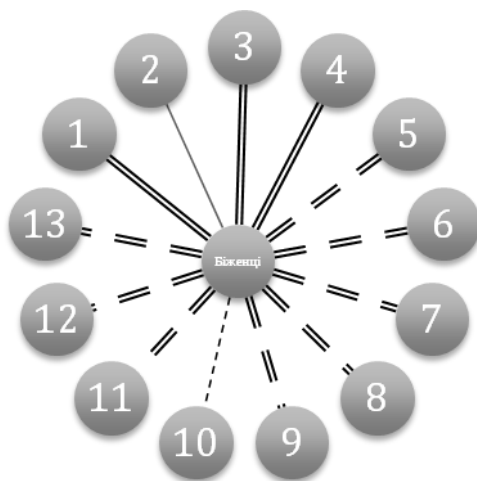

Рис. 1. Кореляційна плеяда психоемоційного комплексу ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до біженців

*Вершини позначають: 1 – порой я мечтаю о спокойной, размеренной жизни; 2 – я терпим к людям и принимаю каждого таким, каков он есть; 3 – я чувствую себя комфортно практически с любым человеком; 4 – человек чаще всего может быть уверен в других людях; 5 – местные жители с недоверием относятся к переселенцам; 6 – переселенцы не соблюдают норм морали; 7 – многие люди избегают ситуаций, в которых они должны помогать другим; 8 – на самом деле сейчас трудно всем украинцам, и мы требуем поддержки не меньше, чем переселенцы с Донбасса. Я почти равнодушен к их проблемам; 9 – люди думают только о себе; 10 – я осуждаю людей, которые не умеют позаботиться о себе; 11 – я всегда готов к защите и даже нападению; 12 – у меня нет желания раскрываться перед другими; 13 – я нередко чувствую себя беззащитным.

**Подвійною та одинарною лініями позначено позитивні кореляційні зв'язки, подвійною та одинарною пунктирними – негативний кореляційний зв'язок.

===== $\alpha < 0,01$ ===== $\alpha < 0,01$

_____ $\alpha < 0,05$ ----- $\alpha < 0,05$

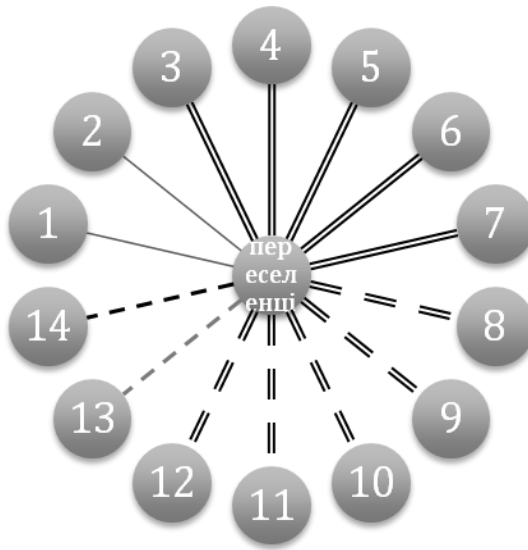

Рис. 2. Кореляційна плеяда психоемоційного комплексу ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до переселенців

*Вершини позначають: 1 – я почти все время испытываю тревогу из-за кого-либо или чего-либо; 2 – меня иногда пугают мысли о будущем; 3 – меня легко рассердить; 4 – я вижу не меньше хорошего, чем прежде; 5 – добро не может быть с кулаками; 6 – в наш общий дом пришла большая беда, и она затронула всех; 7 – переселенцы вернутся домой как только смогут и как только это будет безопасно; 8 – человек сам в ответе за свою жизнь, поэтому переселенцы должны рассчитывать на свои силы и возможности, а не на помощь извне; 9 – я не хочу оказывать помощь переселенцам; 10 – правы те, кто считает: нужно больше бояться людей, а не зверей; 11 – мне часто приходится выполнять распоряжения людей, гораздо меньше знающих, чем я; 12 – жизнь большинства людей зависит от стечения обстоятельств; 13 – переселенцы “обходят” моральные нормы; 14 – бывает так: делаешь добро людям, а потом жалеешь об этом, потому что они платят неблагодарностью.

**Подвійною та одинарною лініями позначено позитивні кореляційні зв’язки, подвійною та одинарною пунктирними – негативний кореляційний зв’язок.

===== $\alpha < 0,01$ === $\alpha < 0,01$

_____ $\alpha < 0,05$ ----- $\alpha < 0,05$

Респонденти, які відкидають ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до переселенців, вважають, що ті самі повинні відповідати за власне життя і власні проблеми, та відмовляються їм допомагати. До пси-

хологічного портрета осіб із таким ставленням слід додати підвищену агресивність, ригідність, екстернальну життєву позицію та завуальовану жорстокість.

Отже, респонденти, які оцінюють внутрішньо переміщених осіб як переселенців, зазвичай дещо тривожні, агресивні, проте доволі стресостійкі. Вони тяжіють до надмірного контролю у власному житті.

Наступний кореляційний зв'язок – кореляційна плеяда психоемоційного комплексу ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до “ідейних” (рис. 3). Індикатор-оцінка внутрішньо переміщених осіб “ідейні” утворив кореляційний зв'язок на одинвідсотковому рівні з індикаторами 1–7. Респонденти, які сприймають біженців переважно з ідеологічних позицій, як правило, відчувають до них недовіру, не хочуть їм допомагати, переживають агресію та фрустрацію, є дезадаптованими та недоброчливими. Від’ємний кореляційний зв'язок на п’ятивідсотковому рівні пов’язує індикатор “ідейні” з індикаторами 9, 11 та 14, на одинвідсотковому рівні – з індикаторами 8, 10–13.

Респонденти, які відкидають ідеологічну складову в оцінці внутрішньо переміщених осіб, звичайно невпевнені в собі, доволі ригідні, агресивні, дезадаптовані та дезорієнтовані. Їм важко не тільки зрозуміти іншого, а й самовизначитися. Такі обстежувані вважають, що внутрішньо переміщені особи скоро повернуться додому, а найбільше наразі їм потрібне розуміння.

Отже, респонденти, у ставленні та оцінках яких переважає ідеологічна складову і які оцінюють внутрішньо переміщених осіб як “ідейних”, переважно впевнені в собі, дещо агресивні, страждають від дезадаптації та фрустрації, відчувають недовіру до цих осіб і не хочуть їм допомагати. Така їхня оцінка, як “ідейність”, виглядає або й насправді є захисною поведінковою реакцією, яка дає змогу відсторонитися від інших та знизити напругу у власній его-системі. Разом з тим відкидання ідеологічної складової свідчить про те, що особа намагається убезпечити себе за допомогою деструктивних захисних моделей.

Кореляційна плеяда психоемоційного комплексу ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до *авантюристів* (рис. 4) також має свої особливості. Кореляційний зв'язок на одинвідсотковому рівні утворив індикатор “авантюристи” з індикаторами 3, 4, 8 та 9, на п’ятивідсотковому рівні – з індикаторами 1, 2, 5, 6, 7 та 10. Респонденти, які вважають переважну більшість внутрішньо переміщених осіб авантюристами, доволі агресивні, ворожі, їм притаманна екстернальна позиція, вони не схильні до прийняття інших, проте є досить адаптивними і не потерпають від тривожності. Ця частина обстежуваних вважає, що допомагати потрібно лише добровольцям і тим людям, які причетні до боротьби з російською окупацією. На їхню думку, зараз важко всім українцям, які теж потребу-

ють допомоги – і не менше, ніж переселенці, отож вони здебільшого байдужі до проблем біженців. Ці респонденти вважають авантюристів аморальними людьми.

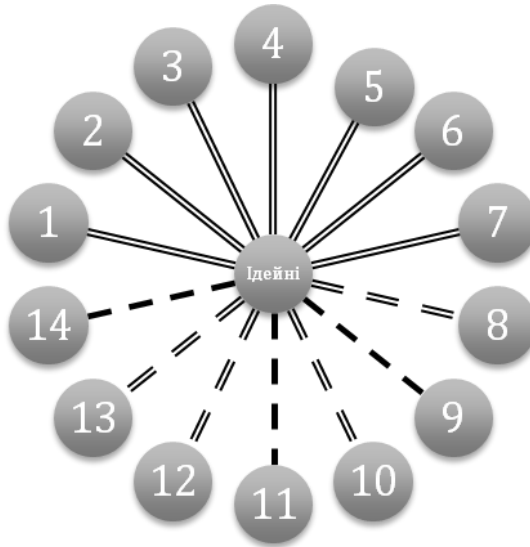

Рис. 3. Кореляційна плеяда психоемоційного комплексу ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до “ідейних”

*Вершини позначають: 1 – я с недоверием отношусь к “ідейным”; 2 – я не хочу оказывать помощь “ідейным”; 3 – я почти всегда чувствую себя счастливым; 4 – в трудные минуты жизни иногда веду себя по-детски, хочу, чтобы меня пожалели; 5 – бывает так: делаешь добро людям, а потом жалеешь об этом, потому что они платят неблагодарностью; 6 – я всегда готов к защите и даже нападению; 7 – невозможно перепрыгнуть через себя; 8 – “ідейные” дезориентированы в новых условиях; 9 – больше, чем помощь, “ідейным” нужно понимание; 10 – “ідейные” вернуться домой как только смогут и как только это будет безопасно; 11 – я выбит из колеи: не могу собраться, взять себя в руки, организовать себя; 12 – я умею быть спокойным и даже немного равнодушным при виде чужого несчастья; 13 – правы те, кто считает: нужно больше бояться людей, а не зверей; 14 – я не уверен в себе.

**Подвійною та одинарною лініями позначено позитивні кореляційні зв'язки, подвійною та одинарною пунктирними – негативний кореляційний зв'язок.

==== $\alpha < 0,01$ == == $\alpha < 0,01$ ===== $\alpha < 0,01$

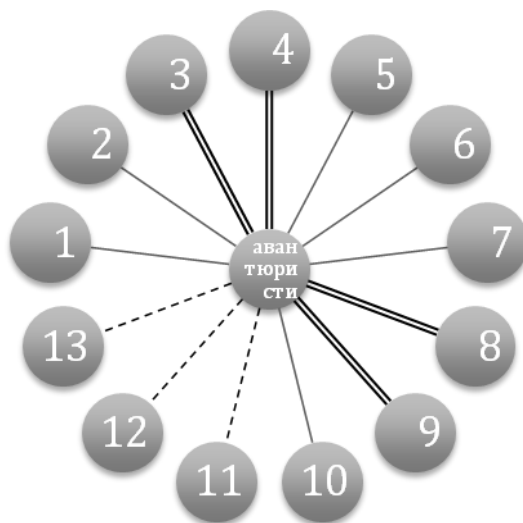

Рис. 4. Кореляційна плеяда психоемоційного комплексу ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до авантюристів

*Вершини позначають: 1 – нужно помогать только добровольцам и людям, причастным к борьбе с российской оккупацией; 2 – на самом деле сейчас трудно всем украинцам, и мы нуждаемся в поддержке не меньше, чем переселенцы с Донбасса. Я почти равнодушен к их проблемам; 3 – правы те, кто считает: нужно больше бояться людей, а не зверей; 4 – мои нервы расстроены не более, чем у других людей; 5 – бывает так: делаешь добро людям, а потом жалеешь об этом, потому что они платят неблагодарностью; 6 – я деятельный и энергичный; 7 – жизнь большинства людей зависит от стечения обстоятельств; 8 – многие люди преувеличивают тяжесть своих неудач, чтобы получить сочувствие и помощь; 9 – люди думают только о себе; 10 – жизненные обстоятельства авантюристов настолько сложны, что они обходят нормы морали; 11 – меня легко рассердить; 12 – мои мечты редко сбываются; 13 – порой я мечтаю о спокойной и размеренной жизни.

**Подвійною та одинарною лініями позначено позитивні кореляційні зв'язки, подвійною та одинарною пунктирними – негативний кореляційний зв'язок.

===== $\alpha < 0,01$ _____ $\alpha < 0,05$ ----- $\alpha < 0,05$

Від'ємний кореляційний зв'язок поєднує індикатор “авантюристи” та індикатори 11–13 ($p \leq 0,05$). Обстежувані, які категорично не погоджуються з тим, що більшість переселенців – авантюристи, характеризуються високим рівнем неприйняття ризику та водночас агресивністю. І та й інша позиції приховують складні емоційні стани та психологічні захисти, за допомогою яких людина намагається пережити та впорядкувати своє

сприйняття важкої ситуації як на особистісному рівні, так і соціальному (на рівні подій у країні).

Отже, респонденти, які сприймають переважну більшість внутрішньо переміщених осіб як авантюристів, є доволі агресивними, во-роже налаштованими, проте адаптивними. Вони звичайно виявляють байдужість до проблем переселенців, стверджуючи, що самі потребують допомоги та підтримки. Обстежувані, які відкидають авантюрну складову в долі переселенців, характеризуються високим рівнем неприйняття ризику та водночас агресивністю.

Остання в нашому розгляді – кореляційна плеяда психоемоційного комплексу ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до “халявщиків” (рис. 5). Позитивний кореляційний зв’язок на п’ятивідсотковому рівні поєднує індикатор “халявщики” та індикатори 4–6, 8, 9, 11–13, на одновідсотковому рівні – індикатор “халявщики” та індикатори 1–3, 7 та 10. Обстежувані, які вважають переважну більшість внутрішньо переміщених осіб “халявщиками”, абсолютно відмовляються їм допомагати, хоча визнають їхню дезорієнтованість у нових умовах. На їхню думку, це переважно аморальні люди. У переліку психологічних характеристик таких респондентів – підвищена тривожність, інтернальна ригідна позиція, соціальна ізольованість, ворожість та егоїстичність.

Від’ємний кореляційний зв’язок поєднує індикатор “халявщики” та індикатори 14–18 ($p \leq 0,01$). Респонденти, які не сприймають внутрішньо переміщених осіб як “халявщиків”, характеризуються доброзичливістю, адаптивністю, стресостійкістю. Вони вважають, що велика біда стосується кожного, а переселенцям дуже складно знайти роботу та облаштуватися на новому місці.

Отже, за ригідним стереотипізуванням та оцінюванням усіх внутрішньо переміщених осіб як “халявщиків” стоять складні емоційні переживання, невміння справлятися з важкими емоційними станами. Звідси прагнення таких респондентів відсторонитися, ізолюватися (як вони переважно роблять). За розумінням того, що переселенці – різні люди, стоять адаптивність, доброзичливість та стресостійкість.

Висновки. Емпіричне дослідження (аналіз медіаконтенту) психологічних особливостей ставлення українців до внутрішньо переміщених осіб дало змогу виокремити п’ять типів ставлення, їх оцінювання: як біженців, переселенців, “ідейних”, авантюристів та “халявщиків”.

Респонденти, які вважають внутрішньо переміщених осіб біженцями, виявляють до них толерантне, доброзичливе ставлення та мають досить високий рівень стресостійкості. Вони демонструють конструктивну готовність до ризику, доволі адаптивні, вміють приймати інших такими, якими ті є.

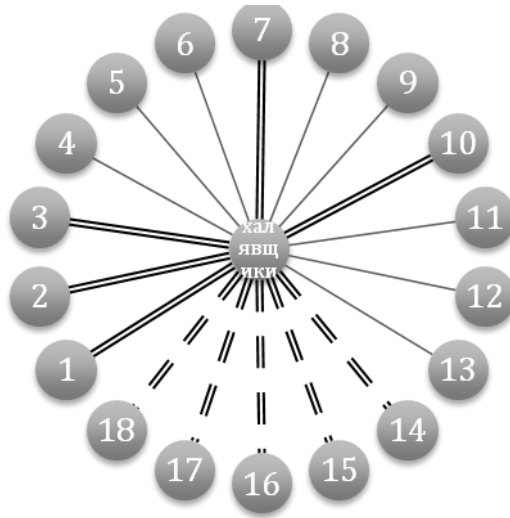

Рис. 5. Кореляційна плеяда психоемоційного комплексу ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до “халаявщиків”

*Вершини позначають: 1 – может, это и негуманно, но у меня “не лежит душа” помогать донецким; 2 – я не хочу оказывать помощь “халаявщикам”; 3 – “халаявщики” дезориентированы в новых социальных условиях; 4 – мне кажется, жизнь проходит мимо меня; 5 – человек сам в ответе за свою жизнь, поэтому нужно рассчитывать на свои силы и возможности, а не на помощь извне; 6 – нередко у меня не выходят из головы мысли, от которых следовало бы освободиться; 7 – жизненные обстоятельства халаявщиков настолько сложны, что они обходят нормы морали; 8 – то, что многим людям кажется удачей или везением, на самом деле является результатом долгих целенаправленных усилий; 9 – люди вокруг меня, но не со мной; 10 – существуют люди, которые настолько мне неприятны, что я невольно радуюсь, когда их постигают неудачи; 11 – я осуждаю людей, которые не могут позаботиться о себе; 12 – люди думают только о себе; 13 – я чувствую себя брошенным; 14 – “халаявщики вернуться домой” как только смогут и как только это будет безопасно; 15 – невозможно перепрыгнуть через себя; 16 – в целом я принимаю те правила и требования, которым надлежит следовать; 17 – я стараюсь быть в курсе всего происходящего в стране; 18 – найти работу, будучи переселенцем, крайне сложно.

**Подвійною та одинарною лініями позначено позитивні кореляційні зв’язки, подвійною та одинарною пунктирними – негативний кореляційний зв’язок.
===== $\alpha < 0,01$ _____ $\alpha < 0,05$ ===== $\alpha < 0,01$

Позиція-ставлення до внутрішньо переміщених осіб як до переселенців характерна для дещо тривожних респондентів, які тяжіють до

надмірного контролю у власному житті. Вони якоюсь мірою агресивні, переважно стресостійкі. На їхню думку, переселенці повернуться до власної домівки як тільки зможуть.

Респонденти, які сприймають біженців переважно як “ідейних”, відчувають до них недовіру, не хочуть їм допомагати, переживають агресію та фрустрацію, є дезадаптованими та недобррозичливими.

Респонденти, які вважають переважну більшість внутрішньо переміщених осіб авантюристами, доволі агресивні, вороже налаштовані, їм притаманна екстернальна позиція. Вони несхильні до прийняття інших, проте є доволі адаптивними. Ця група респондентів вважає, що допомагати потрібно лише добровольцям і тим людям, які причетні до боротьби з російською окупацією.

Обстежувані, які вважають переважну більшість внутрішньо переміщених осіб “халявщиками”, характеризуються підвищеною тривожністю, ригідністю, ворожістю та егоїстичністю. Вони відмовляються допомагати біженцям, адже, на їхню думку, це переважно аморальні люди. Респонденти, які не сприймають внутрішньо переміщених осіб як “халявщиків”, характеризуються доброзичливістю, адаптивністю, стресостійкістю. Вони вважають, що велика біда стосується кожного, а переселенцям дуже складно знайти роботу та облаштуватися на новому місці.

Негативне ставлення до внутрішньо переміщених осіб, категоричне віднесення їх усіх до певної групи – або авантюристів, або “халявщиків”, або “ідейних” – свідчить про складні психологічні стани обстежуваних, переважання в них деструктивних психологічних захистів (переважно від суспільства), невміння сприймати світ таким, який він є, й ефективно розв’язувати проблеми. Тому подальша наша робота буде спрямована на розроблення соціально-психологічних програм адаптації населення України до складних трансформаційних процесів, пов’язаних з воєнним конфліктом на сході країни.

Л і т е р а т у р а

1. *Алферов А. Д.* Теоретические предпосылки исследования проблемы отношения школьников к учению / А. Д. Алферов // Отношение школьников к учению : межвуз. сб. науч. трудов. – Ростов-на-Дону : РГПИ, 1985. – С. 3–21.
2. *Левченко Е. В.* М. Я. Басов и В. Н. Мясищев. Общность судеб, близость идей / Е. В. Левченко // Обзорение психиатрии и медицинской психологии. – 2005. – № 2. – С. 26–30.
3. *Мясищев В. Н.* Психология отношений: Избранные психологические труды / под ред. А. А. Бодалева ; Рос. акад. образования, Моск. психол.-соц. ин-т. – М. : Изд-во МПСИ; Воронеж : Модэк, 2004. – 398 с.
4. *Рубинштейн С. Л.* Принципы и пути развития психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1959. – 352 с.

5. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск : Харвест, 2007. – 976 с.

References

1. Alferov, A. D. (1985). Teoreticheskiye predposylki issledovaniya problemy otnosheniya shkolnikov k ucheniyu [Theoretical background study of the relation of pupils to learning]. *Otnosheniye shkolnikov k ucheniyu: Mezhhuzovskiy sbornik nauchnykh trudov* [The ratio of pupils to learning: Interuniversity collection of scientific papers] (pp. 3–21). Rostov-on-Don (rus).
2. Levchenko, E. V. (2005). M. Ya. Basov and V. N. Myasishchev: Obschnost sudeb, blizost idey [M. Ya. Basov and V. N. Myasishchev: common destiny, closeness of ideas]. *Obozreniye psikhatrii i meditsinskoj psikhologii imeni V. M. Bekhtereva* [Review of Psychiatry and Medical Psychology], 2, 26–30 (rus).
3. Myasishchev, V. N. (2004). *Psikhologiya otnosheniy: Izbrannyye psikhologicheskiye trudy* [Psychology of relationships: Selected psychological works]. Moscow: Publ. MPSI, Voronezh: Modek Publ. (rus).
4. Rubinshteyn, S. L. (1959). *Printsipy i puti razvitiya psikhologii* [Principles and ways of development of psychology]. Moscow (rus).
5. *Slovar prakticheskogo psikhologa* [Dictionary of Practical Psychology]. Minsk: Harvest Publ. (rus).

Мяленко В. В. Психологические особенности отношения украинцев к внутренне перемещенным лицам

Приведены результаты качественного и количественного исследования психологических особенностей отношения украинцев к внутренне перемещенным лицам и причин такого отношения. С помощью качественного анализа медиаконтента выделены пять типов отношения украинцев к внутренне перемещенным лицам: как к беженцам, переселенцам, “идейным”, авантюристам и “халявщикам”. Анализ результатов количественного исследования позволил раскрыть связь между особенностями отношения и разными психологическими состояниями респондентов. Так, респонденты, которые считают внутренне перемещенных лиц беженцами, демонстрируют высокий уровень толерантности, доброжелательности, адаптивности и стрессоустойчивости. Отношение к внутренне перемещенным лицам как переселенцам характерно для несколько тревожных респондентов, которые тяготеют к чрезмерному контролю и считают, что переселенцы не пережили серьезной угрозы. Респонденты, которые воспринимают беженцев преимущественно как “идейных”, переживают недоверие, агрессию и фрустрацию, являясь дезадаптированными и недоброжелательными. Респонденты, которые считают подавляющее большинство внутренне перемещенных лиц авантюристами, довольно агрессивны, враждебны, им присуща экстернальная позиция, они не склонны к принятию других. Обследуемые, которые оценивают внутренне перемещенных лиц как “халявщиков”, характеризуются повышенной тревожностью, ригидностью, враждебностью и эгоистичностью; они отказываются помогать беженцам, так как, по их мнению, это преимущественно аморальные люди. Сделан вывод, что деструктивные психологические особенности отношения к внутренне перемещенным лицам связаны прежде всего со сложными эмоциональными со-

стояннями, неотрагированными переживаниями и неотрефлексированным опытом.

Ключевые слова: отношение, психологические особенности отношения, внутренне перемещенные лица.

Mialenko V. V. Psychological peculiarities of the attitude of Ukrainians to internally displaced persons

The article presents findings of the qualitative and quantitative research on the psychological peculiarities of the attitudes of Ukrainians to the internally displaced persons and the course of such attitudes. Five types of attitudes towards the internally displaced persons as to refugees, migrants, “committed people”, adventurers and freeloaders have been identified by means of the media content qualitative analysis. The results of the quantitative study have provided evidence of correlation between the identified attitudes and different psychological conditions of the respondents. Thus, respondents who consider internally displaced persons to be refugees display the highest level of tolerance, friendliness, adaptability and stress resistance. The attitude to the internally displaced persons as to migrants is typical for somewhat anxious respondents who tend to excessive control and believe that the displaced persons have not experienced any serious threat. The respondents who perceive the internally displaced persons mainly as “committed people” feel distrust, frustration and aggression, and are maladjusted and unfriendly. The respondents who find the majority of the internally displaced persons “adventurers” are quite aggressive, hostile, with an external locus of control, and not inclined to accept others. The study participants who believe the internally displaced persons to be “freeloaders” can be characterized by increased anxiety, rigidity, hostility and selfishness. They refuse to help the internally displaced persons as they believe they are mostly immoral people. The destructive psychological peculiarities of the attitudes to the internally displaced persons are associated with complex emotional conditions, suppressed emotions, non-reflected experience.

Key words: attitude, psychological peculiarities of an attitude, internally displaced persons.